

PATRYK ZAJĄC

ANALIZA UŻYCIA PRZYSŁÓW W DYSKURŚIE POLITYKI NA PRZYKŁADZIE TEKSTÓW PRASOWYCH W JĘZYKU HAUSA OPUBLIKOWANYCH W OKRESIE WYBORÓW POWSZECHNYCH W NIGERII W 2019 R.¹

Streszczenie

Niniejszy artykuł stanowi analizę funkcji i treści przysłów hausa w dyskursie nigeryjskiej polityki. Przysłowia hausańskie (*karin magana*) są krótkimi tworamii językowymi, trwałymi powiedzeniami o stałej interpretacji. Pod względem formalnym *karin magana*, podobnie jak przysłowia w innych językach, są jednostkami tekstu, minimalnymi (skończonymi) tekstami, które wchodzą do wypowiedzi jako gotowe, utarte cytaty. Materiał źródłowy do analizy stanowiły wybrane teksty prasowe, opublikowane w kilku z najpopularniejszych gazet w języku hausa wydawanych w Nigerii, których główną tematyką jest polityka. Obejmują one następujące tytuły: „Aminiya”, „Albishir”, „Al-Mizan” oraz „Leadership A Yau”. Wszystkie artykuły prasowe, które posłużyły jako materiał do analizy zostały opublikowane w okresie od 30 stycznia do 27 lutego 2019 r., w którym odbyły się wybory powszechne w Nigerii. Analiza wykazała, że przysłowia stanowią znaczący element języka prasy i pełnią rozmaite funkcje w strukturze tekstów publicystycznych. Analizując treści wyrażane w przysłowiaoh zaobserwowano, że ich znaczenia ogólne ulegają konkretyzacji w kontekście bieżących wydarzeń politycznych, co pozwala na używanie ich jako figur retorycznych mających na celu oddziaływanie na czytelnika w zamierzony sposób.

Słowa kluczowe: przysłowia hausa, dyskurs polityki, wybory powszechne w Nigerii, prasa w języku hausa

¹ Niniejszy artykuł prezentuje wyniki badań terenowych „Przysłowia hausa w dyskursie politycznym”, przeprowadzonych przez autora w okresie od 30.01 do 27.02.2019 r. w Abudży w Nigerii, dofinansowanych z mikro-grantu w ramach programu „Strategia doskonałości – Uczelnia badawcza” na Wydziale Orientalistycznym w Uniwersytecie Warszawskim.

1. Wprowadzenie

Przysłowia hausańskie (*karin magana*) są krótkimi tworam językowymi, wywodzącymi się z tradycji ustnej. *Karin magana* stanowią zbiór utartych, trwałych powiedzeń, które obejmują różne rodzaje tekstów kultury o stałym znaczeniu, a zatem termin *karin magana* może być uznany za synonim polskiego (łacińskiego) *przysłowia*² (*proverbium*) w jego szerokim rozumieniu³. Przekaz *karin magana* jest wciąż żywy w społeczeństwie Hausa. Przysłowia są cenionym składnikiem wypowiedzi poetów, pisarzy, piosenkarzy i polityków. Co więcej, wykorzystywanie przysłów w literaturze stanowi o jej wartości i erudycji autora oraz wpisuje się w kanon hausańskiej tradycji literackiej⁴. Współcześnie *karin magana* weszły także do języka mediów, w tym prasy politycznej. Federalna Republika Nigerii jest państwem stosunkowo młodym⁵, w którym ustrój demokratyczny kształtuje się w sposób nieprzerwany dopiero od 20 lat⁶. Wszystko to sprawia, że czas wyborów w Nigerii jest okresem ożywionej debaty politycznej w mediach i prasie, której zapis (w postaci tekstów publicystycznych) stanowi istotny materiał do analizy dyskursu w jego aspekcie interaktywnym i konfrontacyjnym.

Dyskurs jest pojęciem „nieostrym”, definiowanym w różnorodny sposób⁷. Najkrócej mówiąc jest on „komunikatem powstałym w jakimś kontekście”⁸:

Dyskurs obejmuje [...] całość danego aktu komunikacji, a więc zarówno określoną werbalizację (tekst), jak i czynniki pozajęzykowe, które jej towarzyszą, tj. przede wszystkim określoną sytuację użycia oraz jej uczestników⁹.

² Terminów *karin magana* i *przysłowie* (*hausa*) używam dalej jako równoznaczne.

³ O kwestii różnic pojemności znaczeniowej literackich terminów hausańskich i „uniwersalnych” zobacz: S. Piłaszewicz, *Historia literatur afrykańskich w językach rodzimych. Literatura hausa*, Warszawa 1983, s. 13. oraz G. Furniss, *Poetry, Prose and Popular Culture in Hausa*, London 1996, s. 70-71. Na temat polskiego terminu *przysłowie* i pokrewnych mu form więcej w: K. Kłosińska, *Słownik przysłów. Przysłownik*, Poznań 2011, s. 10-14. oraz J. Krzyżanowski (red.), *Nowa księga przysłów polskich*, t. I-IV, Warszawa 1969-78, s. VII-XX.

⁴ S. Piłaszewicz, *op. cit.*, s. 28-29.

⁵ Niepodległość od Wielkiej Brytanii uzyskała w 1960 r.

⁶ Wcześniej, co prawda, były okresy rządów demokratycznych w latach 1960-1966 oraz 1979-83, ale przeplatały się one z licznymi zamachami stanu, a przez większość czasu w Nigerii panowała dyktatura wojskowa. Wskutek tego tradycje demokracji nie miały możliwości ugruntowania się.

⁷ Na temat różnych sposobów rozumienia *dyskursu* zobacz: A. Duszak, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa 1998, s. 13-21. oraz M. Czerwiński, *Semiotyczna analiza dyskursu*, [w:] *Jak analizować dyskurs? Perspektywy dydaktyczne*, red. W. Czachur, A. Kulczyńska, Ł. Kumięga, Kraków 2016, s. 41-43.

⁸ *Ibid.*, s. 43.

⁹ A. Duszak, *op. cit.*, s. 19.

Punkt wyjścia dla niniejszych rozważań nad prasowym dyskursem polityki¹⁰ stanowi miejsce pojęcia WYBORY w językowym obrazie świata¹¹ Hausańczyków. Sposób rozumienia pojęcia WYBORY wpływa na postrzeganie przez Hausańczyków wydarzenia społeczno-politycznego do którego się ono odnosi, co znajduje swoje odbicie w sposobie mówienia (pisania) o nim. W jednej z największych ogólnokrajowych gazet w języku hausa pt. „Aminiya” (‘zaufana przyjaciółka’) z 15 lutego 2019 r. (czyli dzień przed zaplanowanymi wyborami) na pierwszej stronie zamieszczono tytuł: (1) *Gobe Nijeriya za ta yi anga*¹², dosł. ‘Jutro Nigeria będzie miała pana młodego’. Konstruowanie znaczenia tego wyrażenia frazeologicznego opisać można jako szereg operacji mentalnych, do których dochodzi w umysłach czytelników. Posłużę się w tym celu metodami językoznawstwa kognitywnego zaproponowanymi przez Lakoffa i Johnsona¹³. Zdanie *Jutro Nigeria wybierze pana młodego* zawiera metaforę pojęciową NOWY PREZYDENT TO PAN MŁODY, która z kolei implikuje funkcjonowanie w hausa metafory WYBORY TO MAŁŻEŃSTWO. MAŁŻEŃSTWO (*aure*) w kulturze Hausa postrzegane jest jako pozytywnie wartościowana WALKA, co zaświadczone jest na przykład w przysłowiu (2) *Aure yakin ‘yammata*¹⁴ ‘Małżeństwo jest walką dziewcząt’. Na tej podstawie orzec można, że Hausańczycy postrzegają WYBORY jako szczególny rodzaj WALKI, podobnej do tej, którą prowadzą ze sobą dziewczęta rywalizujące o względy potencjalnego PANA MŁODEGO. W tytule występuje także metonimia NIGERIA ZA NARÓD NIGERYJSKI (model NAZWA PAŃSTWA ZA MIESZKAŃCÓW). Ostatnie pojęcie natomiast metonimicznie oznacza RODZINĘ panny młodej, która wybiera jej męża (NARÓD ZA RODZINĘ to metonimia oparta na modelu ZBIÓR ZA ELEMENT ZBIORU). Za ich wspólne cechy prototypowe uznać można, m.in. identyfikowanie się z określoną grupą, poczucie tożsamości, występowanie związków pokrewieństwa między członkami grupy. Podsumowując, na mocy opisanych powyżej operacji mentalnych, zdanie: *Gobe Nijeriya za ta yi anga*, dosł. ‘Jutro Nigeria wybierze pana młodego’ oznacza ‘Jutro naród nigeryjski wybierze prezydenta’.

¹⁰ Na problemy związane z tym terminem zwróciła uwagę B. Witosz w artykule *Styl dyskursu ideologicznego z perspektywy lingwistycznej*, [w:] *Wybrane zagadnienia lingwistyki tekstu, analizy dyskursu i komunikacji międzykulturowej – In memoriam Profesor Anny Duszak (1950-2015)*, red. U. Okulska, U. Topczewska, A. Jopek-Bosiacka, Warszawa 2018, s. 96, przypis 6. Dla możliwie największej precyzji używam sformułowania *dyskurs polityki*, w odróżnieniu od *dyskursu politycznego* (czyli dyskursu elit politycznych), mimo że rozróżnienie to jest respektowane przede wszystkim w pracach socjologicznych, podczas gdy na gruncie językoznawstwa terminy te stosowane są zwykle wymiennie.

¹¹ Terminem tym posługuję się w znaczeniu zaproponowanym przez: J. Bartmińskiego w: *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2012 [1977], s. 11-21.

¹² H. Idris, *Gobe Nijeriya za ta yi anga*, „Aminiya”, 15-21.02.2019, s. 1.

¹³ G. Lakoff i M. Johnson, *Metaphors We Live By*, Chicago 1980 [wydanie polskie: *Metafory w naszym życiu*, przeł. Tomasz Krzeszowski, Warszawa 2011].

¹⁴ Y. Yunusa, *Hausa a dunkule na daya* [*Hausa w pigulce, tom pierwszy*], Kano 1977, s. 102.

1.1. Cel artykułu

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie analizy przysłów w dyskursie polityki, w oparciu o teksty prasowe opublikowane w okresie wyborów powszechnych w Nigerii w 2019 r. Analiza dyskursu skupia się na zastosowaniu przysłów jako środków językowych budujących określone narracje w tekstach prasowych, tj. stara się odpowiedzieć na pytanie, jakie treści wyrażają przysłowia poprzez aktualizację swoich znaczeń w dyskursie i jakie pełnią one funkcje. Analiza obejmuje także dane pozajęzykowe, takie jak kontekst, intencje nadawcy oraz zamierzoną interpretację odbiorcy.

1.2. Materiały źródłowe i metodologia

Jakościowa analiza (interpretacja) dyskursu, która zostanie przeprowadzona w niniejszym artykule bazuje na trzech podstawowych założeniach metodologicznych:

I. Wyznaczenie granicy między analizą a interpretacją dyskursu nie jest możliwe z tego względu, że **interpretacja jest inherentną właściwością każdej analizy danych językowych**, tym bardziej analizy semantycznej¹⁵. [wyróżnienie – P.Z.]

II. Przedmiotem interpretacji mogą być (...) dyskursy rozumiane jako teksty powiązane ze sobą tematycznie. Ponieważ teksty stanowią wielowarstwowy konstrukt interpretacyjny, w analizie jakościowej interpretacji **nie muszą podlegać wszystkie ich elementy**. Złożony przedmiot analizy **narzuca konieczność badania wybranych aspektów** tego przedmiotu¹⁶. [wyróżnienie – P.Z.]

III. ...[I]nterpretacja jako metoda analizy nie jest w stanie objąć wszystkich struktur danych językowych jednocześnie. Koncentruje się na **wybranych uprzednio strukturach**, uznanych za **relewantne** czy to ze względu na **częstotliwość powtarzania się**, czy też ze względu na **odmienność od standardowych form** lub ze względu na jakiegokolwiek **wyróżnienie formalne**¹⁷. [wyróżnienie – P.Z.]

W świetle powyższych założeń, zaproponowana jest interpretacja przysłów w dyskursie nigeryjskiej polityki. Materiał źródłowy stanowią wybrane teksty prasowe, opublikowane w okresie od 30 stycznia do 27 lutego 2019 r., w kilku z najpopularniejszych gazet w języku hausa wydawanych w Nigerii, których główną tematyką jest polityka. Obejmują one następujące tytuły: „Aminiya”, „Albishir”, „Al-Mizan” oraz „Leadership A Yau”.

¹⁵ U. Topczewska, *Interpretacja jako metoda analizy dyskursu* [w:] *Wybrane zagadnienia lingwistyki tekstu, analizy dyskursu i komunikacji międzykulturowej – In memoriam Profesor Anny Duszak (1950-2015)*, red. U. Okulska, U. Topczewska, A. Jopek-Bosiacka, Warszawa 2018, s. 181.

¹⁶ *Ibid.*, s. 182.

¹⁷ *Ibid.*, s. 184.

Aspekt poddany badaniu stanowi użycie przysłów hausa w tych tekstach. Wybór przysłów jako struktur będących głównym przedmiotem analizy, uargumentowany jest faktem, iż spełniają one wszystkie trzy warunki relewancji wymienione powyżej, tzn. występują z dużą częstotliwością¹⁸, są odmienne od standardowych form i wyróżniają się pod względem formalnym (np. operują stałymi, charakterystycznymi strukturami składniowymi typu *ya fi...* ‘jest lepszy niż...’, *inda... nan...* ‘gdzie... tam...’, a ich leksyka obfituje w terminy kulturowe¹⁹).

Przysłowia uznaje się za szczególny rodzaj mowy przytoczonej: „Przyjmując wypowiedzianą za pojęcie centralne, uznajemy, że mowa przytoczona niezależna lub zależna występuje wtedy, gdy jeden akt wypowiedziania zawiera drugi”²⁰. „Przysłowia są jednostkami tekstu – nie budujemy z nich zdań, ponieważ one same są już zdaniami, minimalnymi tekstami. Wchodzą do wypowiedzi jako cytaty, gotowe teksty w tekście...”²¹. W tym przypadku przysłowie jest aktem wypowiedzianym w innym akcie, jakim jest artykuł prasowy. Takie spojrzenie na materiał badawczy, unaocznia wartość niniejszej analizy oraz jej potencjał w perspektywie dalszych badań nad hausańskim dyskursem polityki, jako że „mowa przytoczona jest szczególnie adekwatnym punktem wyjścia do analizy dyskursu, widzianym przez pryzmat krążenia wypowiedzi w komunikacji”²². To właśnie owo „krążenie” ma niebagatelne znaczenie dla interpretacji przysłów, gdyż przekłada się ono na językowy oraz pozajęzykowy kontekst ich użycia. Przysłowia odnoszą się zatem do konkretnych sytuacji i wydarzeń politycznych, które zostaną przybliżone w oparciu o doniesienia medialne, i dopiero z tej perspektywy, z uwzględnieniem kontekstu kulturowego, odczytane zostaną znaczenia i funkcje paremii²³.

1.3. Wybory powszechne w Nigerii w 2019 r.

Zanim przejdziemy do analizy przysłów w prasowym dyskursie polityki na podstawie tekstów, które ukazały się w okresie wyborów, krótko przedstawiony zostanie ich przebieg i wyniki. Te wydarzenia i fakty pozajęzykowe tworzą kon-

¹⁸ Obserwacja własna.

¹⁹ P. Zajac, *O przekazie uniwersalnym tekstów kultury na podstawie przysłów w języku hausa i polskim*, „Afryka”, nr 47, 2018, s. 15. *Id.*, *Słowa-klucze kultury w przysłowiach hausa*, „Przegląd Orientalistyczny”, nr 1–2, 2018, s. 155-181.

²⁰ A. Dutka-Mańkowska, *Mowa przytoczona w analizie dyskursu – propozycje dydaktyczne dla II etapu studiów*, [w:] *Jak analizować dyskurs? Perspektywy dydaktyczne*, red. W. Czachur, A. Kulczyńska, Ł. Kumięga, Kraków 2016, s. 62.

²¹ K. Kłosińska, *op. cit.*, s. 10-11.

²² Jest to opinia uznanej francuskiej badaczki Laurence Rosier przytoczona przez: A. Dutka-Mańkowska, *op. cit.*, s. 62.

²³ Zastosowana metoda spełnia wymogi metodologiczne interpretacji danych językowych sformułowane przez F. Hermannsa (za U. Topczewską, *op. cit.*, s. 183-184).

tekst, w którym osadzone są analizowane przysłowia, a zatem stanowią elementy mające istotny wpływ na aktualizację znaczeń przysłów hausa w tekstach, a w szerszej perspektywie także na kształtowanie się określonego dyskursu polityki.

Wybory powszechne w Nigerii w roku 2019 miały na celu wyłonienie prezydenta kraju oraz członków dwuizbowego parlamentu (*National Assembly*). O urząd prezydenta ubiegało się aż 73 kandydatów. Jednakże w praktyce walka toczyła się między dwoma z nich – Muhammadu Buharim oraz Atiku Abubakarem, reprezentującymi odpowiednio, partię rządzącą *All People's Congress* (APC) oraz największą frakcją opozycyjną *People's Democratic Party* (PDP). Generałowi Muhammadu Buhariemu udało się uzyskać reelekcję, zdobywając 56% (ponad 15 mln) głosów i większość w 19 z 36 stanów, a jego partia-matka APC ponownie zyskała przewagę w parlamencie (w Izbie Reprezentantów ma 217 z 360 posłów, a w Senacie zdobyła 64 z 109 mandatów)²⁴.

Wybory prezydenckie w roku 2019 były w pewien sposób wyjątkowe. Obydwaj główni kandydaci byli muzułmanami sunnitami, mieszkańcami północy kraju, zhausanizowanymi Fulanami²⁵ (grupa ta jest stosunkowo liczna i stanowi ok. 8% ludności Nigerii, którą zamieszkuje ponad 500 grup etnicznych²⁶). W przeszłości bowiem dwaj czołowi kandydaci reprezentowali odmienną przynależność etniczną i wyznanie, co stanowiło odbicie podziałów społeczeństwa Nigerii przebiegających według umownej geograficzno-demograficznej linii północ-południe, np. w 2015 r. o reelekcję ubiegał się południowiec, chrześcijanin z ludu Idzau, Goodluck Jonathan, jego konkurentem zaś był aktualny prezydent Muhammadu Buhari.

Podobnie jak w poprzednich latach organizacja wyborów przerosła instytucje nigeryjskie, a w szczególności bezpośrednio odpowiedzialną za ich przebieg Inde-

²⁴ *Independent National Electoral Commission, 2019 Presidential Election 23rd February 2019, Declaration Of Results*, <https://www.inecnigeria.org/wp-content/uploads/2019/03/2019-GE-PRESIDENTIAL-ELECTION-RESULTS.pdf> (19.04.2019). <https://nigeriaelections.stearsng.com> (19.04.2019). <http://www.electionguide.org/elections/id/3101/> (19.04.2019). *Nigeria Presidential Elections Results 2019*, <https://www.bbc.co.uk/news/resources/idt-f0b25208-4a1d-4068-a204-940cbe88d1d3> (26.04.2019).

²⁵ Dżihad fulańskiego kaznodziei Usmana dan Fodio proklamowany w 1804 r. doprowadził do zmiany wcześniej panujących elit. Fulańscy przywódcy szybko ulegli hausanizacji, zachowując jednak do pewnego stopnia swoją odrębność. Ze względu na swoją liczebność, zaangażowanie oraz wspomniane uwarunkowania historyczne, współcześnie Fulanie odgrywają nadal znaczącą rolę w polityce północnej Nigerii oraz ogólnokrajowej.

²⁶ Niecałe 8%, czyli blisko 15,5 mln ludzi, czyni Fulanów czwartą najliczniejszą grupą etniczną w Nigerii. (*Nigeria Country Profile*, <https://joshuaproject.net/countries/NI> (26.04.2019)). Kulturę północnej Nigerii określa się często mianem hausa-fulańskiej, podkreślając tym samym fakt mieszanej tożsamości ludności tych terenów oraz bliską, wielowiekową koegzystencję obydwu grup.

pendent Nigerian Electoral Commission (INEC)²⁷. Zarejestrowało się 84 mln wyborców²⁸, co stanowiło największą liczbę potencjalnie głosujących w historii Nigerii. Jednakże, aby zagłosować większość z nich musiała odbyć podróż do swojej rodzinnej miejscowości (gdzie znajdował się ten ze 120 tys.²⁹ lokali wyborczych, w którym byli zarejestrowani).

Wybory zaplanowano na sobotę 16 stycznia 2019 r. W nocy z 15 na 16 stycznia ok. godz. 3.00, tj. na 5 godzin (!) przed planowanym otwarciem lokali wyborczych, INEC ogłosił przełożenie wyborów o tydzień. Jako przyczyny decyzji podano m.in. problemy natury technicznej i logistycznej – materiały wyborcze, dostarczane drogą lotniczą, nie zdołały dotrzeć na czas do wszystkich lokali z powodu złej pogody. Wiele terminali używanych do elektronicznego odczytu dokumentów uprawniających do głosowania nie zadziało prawidłowo. Ponadto w kilku lokalach doszło do pożarów, w których spłonęły materiały wyborcze³⁰. Fakt ten wywołał frustrację w społeczeństwie³¹, a partie PDP i APC zaczęły rzucać na siebie oskarżenia o próbę zmanipulowania wyborów³². Zgodnie z przewidywaniami, w związku z przesunięciem wyborów o tydzień, wiele osób wróciło do miast, w których żyją i pracują, i zrezygnowało z ponownej, niekiedy bardzo długiej, podróży „do domu”, aby zagłosować w następnym weekend³³. Fakt ten odbił się na tradycyjnie wysokiej frekwencji w wyborach prezydenckich, która wyniosła zale-

²⁷ *African Union Election Observation Mission (Aueom) To The Federal Republic Of Nigeria 23 February 2019 Presidential And National Assembly Elections*, <https://www.eisa.org.za/pdf/nig2019au.pdf> (26.04.2019), s. 6-9.

Interim Statement of the Commonwealth Observer Group Nigeria Presidential and National Assembly Elections 23 February 2019, <https://www.eisa.org.za/pdf/nig2019commonwealth.pdf> (26.04.2019), s. 2-3.

²⁸ *Independent National...*, *op. cit.*

Zagłosować mogły tylko osoby mające czynne prawo wyborcze i posiadające specjalny dokument (rodzaj dowodu osobistego), którym potwierdzają swoją tożsamość w lokalu wyborczym poprzez jego elektroniczne odczytanie za pomocą terminala (podobnego do terminala kart płatniczych). Jednakże 11,2 mln osób (czyli 13% wszystkich mogących głosować) nie odebrało swoich kart, które były już wydane (*Interim Statement...*, *op. cit.*, s. 2).

²⁹ *Nigeria election 2019: Atiku Abubakar challenges Muhammadu Buhari*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-47242168> (26.04.2019).

³⁰ R. Oyekeani, *Decision To Re-Schedule General Elections Painful But Necessary, Says INEC Chairman*, <https://inecnews.com/decision-to-re-schedule-general-elections-painful-but-necessary-says-inec-chairman/> (26.04.2019).

³¹ D. Zane, *Nigeria election: Anger and frustration after poll delay*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-47242173> (26.04.2019).

³² *Nigeria election 2019: Poll halted in last-minute drama*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-47263122> (26.04.2019).

³³ T. Oladipo, *What we've learnt from the Nigerian election*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-47385552> (26.04.2019). D. Zane, *op. cit. Nigeria election 2019: Poll halted...*, *op. cit.*

dwie 35,66% (oddano 28,6 mln głosów, z czego ponad milion było nieważnych)³⁴. Na tak niskim poziomie frekwencja była ostatni raz w 1979 r. Dla porównania w 1999 r. wyniosła ona 52,26%, w 2003 r. – 69,08%, 2007 r., – 57,49%, 2011 r. – 53,68%, 2015 r. – 43,65%³⁵. Intuicja podpowiada, że mobilizacja elektoratu z Północy w połączeniu z niską frekwencją ogólną (wynikającą głównie z braku zaangażowania mieszkańców stanów południowych) mogły w jakiś sposób przyczynić się do wygranej Buhariego i APC. Jednakże analiza dziennikarska sugeruje, że przełożenie wyborów, i w konsekwencji stosunkowo niewielki odsetek głosujących, były równie niekorzystne dla obu kandydatów³⁶.

Końcowe oceny organizacji wyborów w Nigerii, wystawione przez zagraniczne misje obserwacyjne, były pozytywne, pomimo tego że ich sprawozdania zawierały wiele uwag krytycznych³⁷. W całym kraju doszło do wielu incydentów i naruszeń, które zostały opisane w sporządzonych raportach oraz w doniesieniach medialnych. Doszło, m.in. do kradzieży urn wyborczych³⁸ i kupowania głosów³⁹. W wielu miejscach lokale wyborcze nie zostały otwarte na czas, głosowanie przedłużono, w niektórych lokalach nawet o kolejny dzień⁴⁰. Doszło także do aktów

³⁴ *Independent National...*, *op. cit.*

³⁵ *Voter turnout data for Nigeria*, <https://web.archive.org/web/20150505062611/http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?CountryCode=NG> (26.04.2019).

³⁶ T. Oladipo, *op. cit.*

³⁷ *Preliminary Statement of the Joint NDI/IRI International Observer Mission to Nigeria's February 23 Presidential and Legislative Elections*, <https://www.ndi.org/publications/preliminary-statement-joint-ndiiri-international-observer-mission-nigerias-february-23> (26.04.2019).

African Union Election Observation Mission (Aueom) To The Federal Republic Of Nigeria 23 February 2019 Presidential And National Assembly Elections, <https://www.eisa.org.za/pdf/nig2019au.pdf> (26.04.2019). *Interim Statement of the Commonwealth Observer Group Nigeria Presidential and National Assembly Elections 23 February 2019*, <https://www.eisa.org.za/pdf/nig2019commonwealth.pdf> (26.04.2019). *Ecowas Commission Nigeria 2019 – General Elections. Preliminary Declaration*, <https://www.eisa.org.za/pdf/nig2019ecowas.pdf> (26.04.2019).

³⁸ E. Amaize i T. Ugbogbu, *Ballot thieves snatch ballot box in Delta*, <https://www.vanguardngr.com/2019/02/breaking-ballot-thieves-snatch-ballot-box-in-delta/> (27.04.2019). S. Oyadongha, *Armed thugs allegedly hijack ballot boxes*, <https://www.vanguardngr.com/2019/02/breaking-armed-thugs-allegedly-hijack-ballot-boxes/> (27.04.2019). Ten proceder spotkał się z bardzo ostrą reakcją ze strony prezydenta, który nakazał obchodzić się służbom bezpieczeństwa ze złodziejami w sposób bezlitosny (*ruthless*), co interpretowane było jako zezwolenie na strzelanie do nich, a nawet ich zabicie (T. Oludayo, *Buhari's 'ruthless' order on ballot box snatchers*, <https://punchng.com/buharis-ruthless-order-on-ballot-box-snatchers/> (1.05.2019).

³⁹ D. Ojo, *APC leads in Ondo Assembly polls, party supporters alleged votes buying*, <https://thenationonlineng.net/apc-leads-in-ondo-assembly-polls-party-supporters-alleged-votes-buying/> (27.04.2019).

⁴⁰ V. Ikuomola, *INEC extends voting hours*, <https://thenationonlineng.net/breaking-inec-extends-voting-hour/> (27.04.2019). *Nigeria election 2019: Counting under way*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-47348900> (27.04.2019).

przemocy (stosunkowo niewielkich jak na Nigerię), w których życie straciło co najmniej kilkanaście osób⁴¹.

1. Funkcje przysłów hausa w politycznych tekstach prasowych

Poniżej znajduje się fragment artykułu, który został zamieszczony w przerozadowej gazecie „Albishir” (‘dobra nowina’). Stanowi obronę gubernatora stanu Kano Abdullahiego Ganduje przed oskarżeniami ze strony lokalnych polityków. Rozpoczyna go refleksja nad funkcjonowaniem przysłów w języku hausa:

*Masu nazari kan adabin Hausa sun bayyana cewa, karin magana na nufin takaita labari, ma'ana idan labari ya yi tsawo kuma zai amfani jama'a, sai a kawo karin magana domin a takaita shi kowa ya amfana*⁴².

‘Badacze literatury hausa wyjaśniają, że celem przysłowia jest przekazanie wiadomości krótko. To znaczy, jeśli wiadomość jest długa, ale warta uwagi wszystkich ludzi, nie tylko ując ją w formie przysłowia, żeby ją skrócić, a każdy się z nią zapozna.’

Pod względem formalnym *karin magana*, podobnie jak przysłowia w innych językach, są jednostkami tekstu, minimalnymi (skończonymi) tekstami, które wchodzą do wypowiedzi jako gotowe, utarte cytaty. Jednocześnie przypominają pod wieloma względami utwory literackie⁴³. Zwykle mają postać jednozdaniową, o wewnętrznie zbalansowanej, dwuczęściowej strukturze (której elementy określane bywają jako „temat” i „komentarz”), np. (3) *Kome nisan daji | da gari gabansa* ‘Nieważne, jak duży las | jest za nim miasto’⁴⁴, a niekiedy eliptyczną (przede wszystkim chodzi tu o pominięcie spójki *ne/ce*, wyrażającej znaczenie ‘być’ w zdaniach imiennych), np. (4) *Kwadayi mabuɗin wahala [ne]*⁴⁵ ‘Pożądanie [jest] kluczem do kłopotów’⁴⁶. W hausa odnaleźć można także przysłowia mające formę zdań złożonych, np. (5) *Kowa ya yi sammako ya huta da rana* ‘Każdy, kto wcześniej bierze się do pracy, może odpocząć w dzień [tj. gdy słońce najmocniej grzeje]’, pytań retorycznych, np. (6) *Ina amfanin kyaun daki ba kofa?* ‘Cóż wart jest ładny dom bez drzwi?’ oraz pytań i odpowiedzi, np. (7) *Me kuma ake jira? Bagwari ya yi toshi.* ‘Na co czekacie? Aby człowiek z ludu Gwari przyniósł po-

⁴¹ A.A. Adams, *Situation Room: 16 were killed in election day violence*, <https://www.thecable.ng/situation-room-16-were-killed-in-election-day-violence> (27.04.2019).

⁴² A. Umar, *op. cit.*, s.16.

⁴³ K. Kłosińska, *op. cit.*, s. 10-11.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 11; A. Dundes, *On the Structure of the Proverb*, „Proverbial”, nr 25, 1975, s. 963-965; G. Furniss, *op. cit.*, s. 72; T-S. Jang, *Balance and Bipartite Structure in Hausa Proverbs*, London 1994 [praca doktorska].

⁴⁵ W nawiasach kwadratowych umieszczono pominięty element gramatyczny.

⁴⁶ G. Furniss, *op. cit.*, s. 71-72; S. Piłaszewicz, *op. cit.*, s. 35.

darek⁴⁷. *Karin magana* posługują się stałymi jednostkami leksykalno-gramatycznymi, np. *kowa* ‘każdy’, *kome* ‘cokolwiek’, *abin da* ‘to, co’, *idan* ‘jeżeli, in ji ‘powiedział’ i in.⁴⁸ Bywają także wprowadzane do wypowiedzi (tekstu) za pomocą utartych zwrotów, np. *Hausawa dai na cewa...* ‘HausańcZYcy zaś powiadają...’, *Hausawa sun ce...* ‘HausańcZYcy mawiali...’, *hakika...* ‘zaprawdę...’⁴⁹. Ponadto przysłowia hausa mają także swój wymiar artystyczny i poetycki, na który składają się takie ich cechy jak rytm, rym, gra słów, np. (8) *Dutse cikin ruwa ba ruwansa da rana*⁵⁰ ‘Kamień w wodzie nie dba o słońce’, czy aliteracja, np. (9) *Bakin bunu bata baibaya* ‘Zgniła trawa niszczy dach’⁵¹.

1.1. Przysłowia jako tytuły

Tytuł „stanowi rodzaj magnesu dla odbiorcy, przewodnika, wydobywającego na światło dzienne główną myśl tekstu”⁵². Cechy formalne przysłów hausa czynią z nich doskonale tworzywo dla tytułów prasowych, które w odróżnieniu od tytułów innych typów tekstów, pełnią przede wszystkim funkcję symboliczną i z tego powodu wymagają od czytelnika posiadania kompetencji kulturowych, aby je odczytać. Należy jednak zauważyć, że w niektórych przypadkach wykazują cechy indykatorywne (streszczanie najważniejszej wiadomości lub tezy) i ikoniczne (oparte na dostrzeganym przez czytelnika metaforycznym podobieństwie tytułu i tekstu)⁵³. Jak wskazuje Wójcicka⁵⁴ tytuły zwykle mają charakter endoforyczny. Nie inaczej jest w przypadku omawianych przykładów. Jednakże, ponieważ są one przysłowiami, które z definicji mają swoją podstawę doświadczeniową, a więc są zakotwiczone w rzeczywistości pozajęzykowej, wykazują także funkcję egzoforyczną. Zatem przysłowia jako tytuły prasowe odsyłają czytelnika zarówno do treści samego tekstu, jak i innych tekstów kultury (gł. bajek, ludowych opowieści) oraz sytuacji znanych z rzeczywistości pozajęzykowej i ukierunkowują jego odbiór (pełnią więc funkcje kontekstualizacyjną i makrotekstualną)⁵⁵.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 34-35.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Przykłady z: S.S. Umar, *Aski ya zo gaban goshi*, „Leadership A Yau”, 15.02.2019, s. 5; M. Yaba, *Zaben 2019: Ya kamata mu dage da addu'a – Sheikh Bala Lau.*, „Aminiya”, 1-7.02.2019, s. 9; A. Umar, *Yan kinibibin siyasa kun yi sake, dan zaki ya girma*, „Albishir”, nr 29, 25-31.01.2019, s. 16.

⁵⁰ Podkreślone zostały wyrazy mające w hausa taką samą postać leksykalną *ruwa* ‘woda’ lub ‘interes, sprawa, problem’.

⁵¹ S. Piłaszewicz, *op. cit.*, s. 35-36.

⁵² M. Wójcicka, *O tytule tekstu z perspektywy semiotyki* [w:] *Wybrane zagadnienia lingwistyki tekstu, analizy dyskursu i komunikacji międzykulturowej – In memoriam Profesor Anny Duszak (1950-2015)*, red. U. Okulska, U. Topczewska, A. Jopek-Bosiacka, Warszawa 2018, s. 152.

⁵³ *Ibid.*, s. 156, 160-161, 170.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 150-151.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 165-168.

Poniższe przysłowie mówi o wydarzeniu, które nastąpi w bardzo bliskiej przyszłości⁵⁶. Użyte zostało jako tytuł artykułu prasowego na temat jutrzejszych wyborów prezydenckich:

(10) *Aski ya zo gaban goshi*⁵⁷

(10) '[Wybory] już za pasem'

dosł. 'golenie [głowy brzytwą] dosięgło czoła'⁵⁸

Drugi przykład jest nagłówkiem listu od czytelnika, dotyczącego procesu zmierzającego do odwołania prezesa Sądu Najwyższego Nigerii Waltera Onnoghena. Prezydent Buhari polecił zawiesić go w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybory, co przez część społeczeństwa zostało odebrane jako krok polityczny, gdyż jest to główna osoba stwierdzająca ich ważność. Jako powód podano zatajenie przez sędziego w deklaracji majątkowej części posiadanych aktywów⁵⁹:

(1) *Dambarwar cire Onnoghen: Ruwa ba ya tsami banza*⁶⁰

'Spór o odwołanie Onnoghena: Nic nie dzieje się bez przyczyny'

dosł. 'Woda nie kwaśniej (psuje się) po nic'

Bezkontekstowa interpretacja przysłowia mówi, że jest ono używane w celu wskazania na konieczność istnienia przyczyny każdego wydarzenia⁶¹.

1.2. Przysłowia jako podsumowania-streszczenia

Częstą funkcją przysłów w tekstach prasowych jest streszczanie lub podsumowywanie wyrażonych w nich treści. Występują one wtedy zwykle w zakończeniu. Nawet dwa *karin magana* mogą być użyte bezpośrednio po sobie, aby dobitnie przekazać główne myśli artykułu, np.

Hausawa dai na cewa (12) *rana ba ta karya sai dai uwar diya ta ji kunya, haka ma*
(13) *ba a san maci tuwo ba sai miya ta kare, zaɓen 2019 ya riga ya zo, makomar shu-*
gabancin kasar nan tana a hannun 'yan Nijeriya waɗanda za su yi alkalanci a akwatu-
*nan zaɓe kan 'yan siyasar da suke muradin su shugabance su...*⁶²

⁵⁶ R.C. Abraham, *Dictionary of the Hausa Language*, London 1962, s. 40.

⁵⁷ S.S. Umar, *op. cit.*, s. 1.

⁵⁸ W kraju Hausa, wśród mężczyzn popularne jest golenie głowy brzytwą, które zaczyna się od tyłu głowy, a kończy w okolicy czoła.

⁵⁹ A. Ayijo, *Dambarawar cire Onnoghen: Ruwa ba ya tsami banza*, „Leadership A Yau”, 01.02.2019, s. 28.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ R.C. Abraham, *op. cit.*, s. 749; Y. Yunusa, *op. cit.*, s. 42.

⁶² S.S. Umar, *op. cit.*, s. 5.

‘Hausańcyzcy bowiem powiadają, że (12) **kłamstwo zawsze wychodzi na jaw**⁶³ (dosł. ‘jeśli matka dziewczyny zachowuje się godnie, to nie skłamała, co do dnia [zaślubin]’), a więc, (13) **żeby poznać się na kimś, potrzeba czasu**⁶⁴ (dosł. ‘nie zna się tego, kto je *purée* [razem z tobą], póki sos się nie skończy’). Wybory 2019 już nadeszły, a przyszłość przywództwa w kraju jest w rękach Nigeryjczyków, którzy rozsądzą przy urnach wyborczych zgodnie ze swoją wolą, którzy politycy będą nimi rządzić...’

2. Treści przysłów hausa w prasowym dyskursie polityki

Karin magana cechują się zwięzłością i wyrazistością przekazu. Pełnią funkcje dydaktyczne. Stanowią wyraz filozofii i przekonań ludu Hausa⁶⁵. Podobnie jak przysłowia w innych językach, „kodyfikują społeczną wiedzę w jej wariacie popularnym”⁶⁶. Naczelną cechą ich semantyki jest dwustopniowość znaczenia⁶⁷, stawiająca odbiorcę przed koniecznością interpretacji. Umiejętne wykorzystywanie tej właściwości przysłów postrzegane jest jako przejaw inteligencji i znajomości chwytów retorycznych (co określa się terminem *azanci*⁶⁸). Poszczególne przysłowia mogą stanowić nawiązanie do znanych z folkloru opowieści, czy bajek i w sposób zamierzony przywoływać ich treść⁶⁹. Mają swoje znaczenia bezkontekstowe, ale ich interpretacja może być inna w zależności od kontekstu użycia (językowego i pozajęzykowego). Dopiero suma wszystkich kontekstów stanowić mogłaby pełen opis znaczenia przysłowia⁷⁰. *Karin magana* przekazują niekiedy treści uniwersalne, co pozwala na odnalezienie ich ekwiwalentów znaczeniowych w innych językach, np. (14) *Rigakafi ta fi magani* ‘Zapobieganie jest lepsze niż leczenie’, por. pol. *Lepiej zapobiegać niż leczyć*⁷¹. Z drugiej strony jednakże, reprezentują wartości jednej kultury, i operują w ramach jej językowego obrazu świata. Fakt ten często uniemożliwia ich dosłowne przełożenie na inne języki w sposób dostatecznie zrozumiały, z całością przekazywanych przez nie treści, bez podejmowania przez tłumacza trudnych decyzji i uciekania się do komentarzy⁷².

⁶³ Y. Yunusa, *op. cit.* s. 41.

⁶⁴ *Ibid.*, s. 171; R.C. Abraham, *op. cit.*, s. 907.

⁶⁵ S. Piłaszewicz, *op. cit.*, s. 29.

⁶⁶ J. Batmiński, *op. cit.*, s. 160.

⁶⁷ K. Kłosińska, *op. cit.*, s. 10.

⁶⁸ G. Furniss, *op. cit.*, s. 70.

⁶⁹ S. Piłaszewicz, *op. cit.*, s. 33-34.

⁷⁰ G. Szpila, *Przysłowie – semantyka tekstu jednozdaniowego*, „Język polski”, nr 79, z. 5, 1999, s. 371-372.

⁷¹ P. Zając, *O przekazie uniwersalnym... , op. cit.*

⁷² Przegląd technik mogących mieć zastosowanie do tłumaczenia przysłów w: K. Hejwowski, *Tłumaczenie idiomów [w:] Id.: Iluzja przekładu. Przekładoznawstwo w ujęciu konstruktywnym*, Katowice 2015, s. 245-274.

2.1. Przysłowia jako oręż walki politycznej

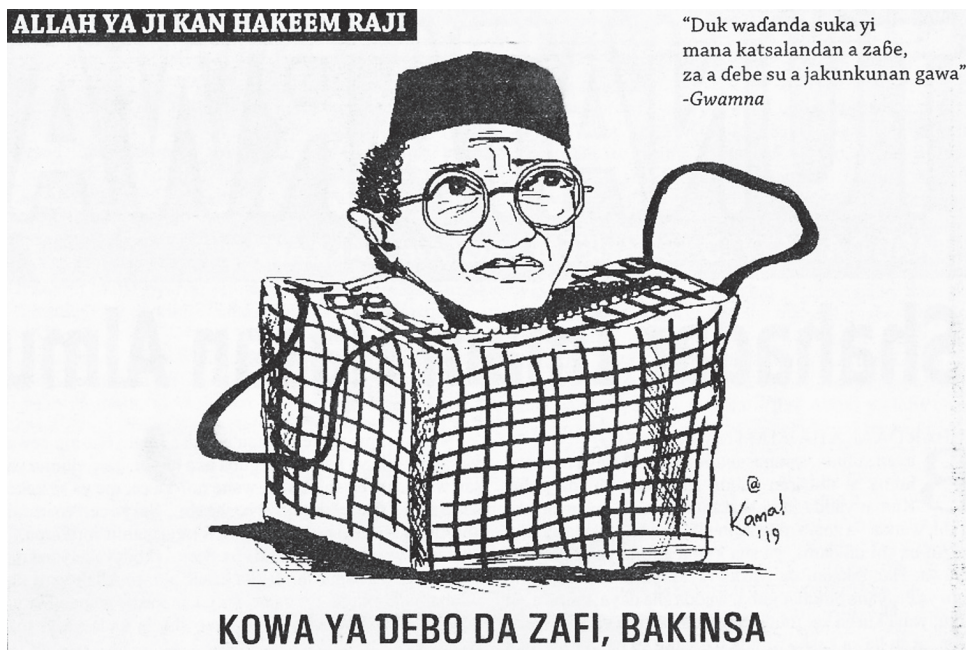
Antyrządowa gazeta „Al-Mizan” (ar. ‘waga’), wydawana przez szyicką organizację *Harkar Musulmi (Islamic Movement of Nigeria)* zamieściła rysunek satyryczny przedstawiający gubernatora stanu Kaduna z ramienia APC, Nasira El-Rufa’i, zapakowanego do torby, wraz z podpisem w postaci przysłowia:

(15) *Kowa ya debo da zafi, bakinsa*⁷³

‘To, co czynisz innym, uczynią i tobie’⁷⁴

dosł. ‘Każdy, kto zaczerpnął gorącego, [poczuje to na] swoich ustach’

ALLAH YA JI KAN HAKEEM RAJI

Ilustracja oraz jej podpis są kąśliwą, a zarazem inteligentną odpowiedzią na jego wcześniejsze słowa (przytoczone w prawym górnym rogu ilustracji): „ci, którzy będą wtrącać się w wybory zostaną wyjęci z worków (hau. *jakunkuna* ‘torby’) na zwłoki (tj. będą zabici)”, których ocena wyrażona jest hausąsko-arabskim hasłem zamieszczonym w lewym górnym rogu obrazka, które przetłumaczyć można jako ‘niech Bóg zmiłuje się nad mędrcom o wstecznych poglądach’. Być może, w zamierzeniu karykaturzysty, kratkowy deseń torby przywoływać ma kraty więzienne (potencjalną karę za ostre słowa polityka?).

⁷³ Rysunek satyryczny, „Al-Mizan”, nr 1380, s. 3.

⁷⁴ R.C. Abraham, *op. cit.*, s. 960.

Kolejne dwa przykłady dotyczą Olusegunu Obasanjo, byłego prezydenta kraju z partii PCP w latach 1999-2007, który bezskutecznie starał się o reelekcję na trzecią kadencję. Nadal jest obecny w nigeryjskiej polityce, ale stoi na uboczu. Prasa przedstawia go w złym świetle, na co wskazują tytuły artykułów: *Obasanjo dan adawa da Nijeriya* ‘Obasanjo wrogiem Nigerii’ oraz *’Yan Nijeriya ku yi watsi da Obasanjo, shi ba komai ba ne* ‘Nigeryjczycy, pozbądźcie się Obasanjo, on jest nikim’. W ich treści znalazły się przysłowia implikujące, że ponosi on po prostu negatywne konsekwencje swoich działań:

*Aika-aikar da Obasanjo ya tabka, kuma yake ganin ya yi bajinta wadda zai faranta wa Yarabawa da ita, (16) kwalliya ba ta biya kuɗin sabulu ba, har kwanan gobe ba shi da karɓuwa a kasar Yarabawa, domin ya riga ya yi masu laifi babba...*⁷⁵

‘Obasanjo wykazał się wielką nieostrożnością. Gdy tylko ją dostrzegł zrobił więcej niż mógł, aby zadowolić Jorubów, (16) **ale trud się nie opłacił** (dosł. ‘Pielęgnacja nie warta była ceny mydła’). Jeszcze długo nie będzie przyjmowany w kraju Jorubów z powodu swoich wcześniejszych ogromnych przewinień wobec nich z radością’

*Wai wannan shi [Obasanjo] ne mutumin da yanzu zargin wasu da shirya maguɗin zaɓe. Ya manta cewa, (17) abin da ya shuka a zaɓen 2007 shi ya girba a lokacin da ya sake neman tazarce a karo na uku...*⁷⁶

‘I tak oto on [Obasanjo] jest człowiekiem, który teraz oskarża niektórych o organizację nieuczciwych wyborów. Zapomniał, że (17) **to, co zasiał w wyborach w roku 2007, zebrał**, gdy starał się o reelekcję na trzecią kadencję...’

Jest to adaptacja przysłowia *Abin da mutum ya shuka, shi zai girba*⁷⁷, por. pol. *Co człowiek posiał, to i żąć będzie*.

2.2. Przysłowia jako element manifestu politycznego

Poniższy fragment artykułu z prorządowej gazety „Albishir” zawiera przykład wykorzystania przysłowia w manifestie politycznym. Stanowi publiczny protest wobec zarzutów kierowanych w stronę gubernatora stanu Kano z partii APC Abdullahiego Ganduje:

*...ana so a yi Ganduje adalci, maimakon a rinka sauraron gaza-gani, masu soki-burutsu a cikin gidajen redio tamkar gaskiya suke faɗa wa jama'a. Haɓiɓa, (18) gani ya kori ji gwamna Ganduje ya bai wa maraɗa kunya game da takun tafiyar da mulkinsa, inda ya yi taka-tsantsan wajen aiwatar da aikace-aikacen da ya tsara yin wa jama'ar Kano...*⁷⁸

⁷⁵ L.S. Ibrahim, *Obasanjo dan adawa da Nijeriya*, „Albishir”, nr 29, 25-31 01 2019, s. 16.

⁷⁶ S. Anwar, *’Yan Nijeriya ku yi watsi da Obasanjo, shi ba komai ba ne*, „Leadership A Yau”, 01.02.2019, s. 3.

⁷⁷ Y. Yunusa, *op. cit.*, s. 2.

⁷⁸ A. Umar, *op. cit.*, s. 16.

‘...chciano wymierzyć Ganduje sprawiedliwość, zamiast tego ciągle słuchają tych wścibskich ludzi, którzy podnoszą nieistotne sprawy w studiach radiowych, mówiąc jakoby prawdę ludziom. Naprawdę, (18) **lepiej samemu zobaczyć niż tylko słuchać**⁷⁹ (dosł. ‘widzenie przegania słyszenie’). Gubernator Ganduje poniżył opowiadających kłamstwa o jego sposobie sprawowania władzy poprzez roztropne działania takie jak prace, które zarządził wykonać na rzecz ludności Kano...’

2.3. Przysłowia jako odezwa

W okresie wyborów przysłowia w prasie politycznej pełniły czasami funkcję odezw. W poniższym fragmencie *karin magana* posłużyło jako element nawoływania do obywateli o zaangażowanie i troskę o uczciwość wyborów:

*Ashe ke nan abin lamarin ya zama na hannun karba hannun mayarwa ke nan kuma (19) abin da ka shuka shi za ka girba, domin idan har talaka bai sayar da nasa ikon da kundin tsarin mulki ya ba shi ba, to babu yadda za a yi duk wanda ka zaɓa bai kulla masa abin a zo a gani ba ya sake zarcewa*⁸⁰.

‘Aż nie chce się wierzyć, że sprawa jest w rękach biorących, co innych ręce dają. Jednakże (19) **dostaniesz to, na co zasłużyłeś** (dosł. ‘co zasiejesz, to i żąć będziesz’), ponieważ tylko jeśli przeciętny obywatel nie zaprzeda swojej siły, zapisanej w prawie, które dała mu władza, to nie zdarzy się tak, żeby żaden z tych, których wybierzesz nie przyjrzał się osobiście sprawom, a tylko znowu mówił’.

Jest to kolejna adaptacja szeroko używanego w prasie przysłowia *Abin da mutum ya shuka, shi zai girba*.

Z kolei w wywiadzie z nigeryjskim noblistą, pisarzem, prof. Wole Soyinką, odnajdujemy emocjonalny wyraz jego poglądów, ujęty w formie trawestacji wspomnianego już wcześniej przysłowia:

*Ban yarda da abin da ake kira bata kuri’a ba, wanda hakan ke nufin jefar da kuri’a a cikin kwandon shara, amma ni na yarda da (20) shuka kuri’a, ba zubar da kuri’a ba, shuka kuri’a! Shuka kuri’a yana nufin, hanyar shuka irin da zai nuna ya fito a girba ta hanyar kuri’a, sannu a hankali.*⁸¹

‘Nie zgadzam się na to, co zwą niszczeniem głosów, które znaczy tyle, co wyrzucenie głosów do kosza na śmieci. Ja optuję za (20) **sianiem głosów**, nie wyrzucaniem głosów, ale **sianiem głosów! Sianie głosów** ma na celu **sianie** ich w taki sposób, że gdy już wzejdą na **żęcie** w postaci głosowania, dokona się ono uczciwie, bez przeszkód, w sposób spokojny.’

⁷⁹ Y. Yunusa, *op. cit.*, s. 17.

⁸⁰ 2019: *Sai a yanzu ne ikon alkalanci zai dawo hannun talakan Nijeriya!*, „Leadership A Yau”, 12.02.2019, s. 3.

⁸¹ U.A. Hunkuyi, *APC da PDP ba su cancanci sake hawa mulki ba – Soyinka*, „Leadership A Yau”, 1.02.2019, s. 4.

4. Podsumowanie

Powyższa analiza przysłów hausa w dyskursie polityki oparta na tekstach prasowych, prowadzi do następujących wniosków:

– Przysłowia są minitekstami, stanowiącymi zamkniętą całość, i jako takie mogą stanowić część innych tekstów. Posiadają określone cechy formalne, które umożliwiają wkomponowanie ich w obręb wypowiedzi na różne sposoby. W prasie najczęściej pełnią funkcję tytułów (przykłady 10, 11), ale także podpisów (przykład 15) oraz podsumowań (wyrazistych streszczeń) treści artykułów (przykłady 12, 13).

– Przysłowia mogą być wykorzystywane kreatywnie, tzn. poprzez rozszerzenie ich postaci leksykalnej o elementy odwołujące się do konkretnych kwestii politycznych, przy jednoczesnym zachowaniu konstytutywnych elementów ich leksyki (przykłady 17, 19, 20).

– Treści wyrażane w przysłowiach są stałe i mogą być interpretowane bezkontekstowo. W dyskursie polityki znaczenia przysłów są aktualizowane i prowadzą do skonkretyzowanych interpretacji (sposobu ich rozumienia). Zakotwiczone są w pozajęzykowych sytuacjach i wydarzeniach ze świata polityki (szczególnie ciekawy jest przykład 15).

– Przysłowia mogą stanowić oręż walki politycznej (przykłady 15, 16, 17), element manifestu (18), a także nawoływać do uczciwości wyborczej (poprzez specyficzną realizację swojej funkcji dydaktycznej, jak w przykładach 19 i 20).

Mgr Patryk Zając, doktorant w Katedrze Języków i Kultur Afryki UW; zainteresowania naukowe: przysłowia hausa, analiza dyskursu, językoznawstwo kulturowe i kognitywne, wyrażenia funkcyjne w języku hausa, zapożyczenia arabskie w języku hausa.

Bibliografia

- Abraham, Roy C., *Dictionary of the Hausa Language*, University of London Press, London 1962.
- Barmiński, Jerzy, *Językowe podstawy obrazu świata*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2012 [1977].
- Czerwiński, Maciej, *Semiotyczna analiza dyskursu*, [w:] *Jak analizować dyskurs? Perspektywy dydaktyczne*, red. W. Czachur, A. Kulczyńska, Ł. Kumięga, Universitas, Kraków 2016, s. 41-58.
- Dundes, Alan, *On the Structure of the Proverb*, „Proverbium”, nr 25, 1975, s. 961-973.
- Duszek, Anna, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.

- Dutka-Mańkowska, Anna, *Mowa przytoczona w analizie dyskursu – propozycje dydaktyczne dla II etapu studiów*, [w:] *Jak analizować dyskurs? Perspektywy dydaktyczne*, red. W. Czachur, A. Kulczyńska, Ł. Kumięga, Universitas, Kraków 2016, s. 59-79.
- Furniss, Graham, *Poetry, Prose and Popular Culture in Hausa*, Edinburgh University Press, London 1996, s. 70-71.
- Hejwowski, Krzysztof, *Thumaczenie idiomów* [w:] *Id.: Iluzja przekładu. Przekładoznawstwo w ujęciu konstruktywnym*, Wyd. Śląsk, Katowice 2015, s. 245-274.
- Jang, Tae-Sang, *Balance and Bipartite Structure in Hausa Proverbs*, London 1994 [praca doktorska].
- Kłosińska, Katarzyna, *Słownik przysłów. Przysłownik*, Publicat, Poznań 2011.
- Krzyżanowski, Julian (red.), *Nowa księga przysłów polskich, t. I-IV*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1969-78, s. VII-XX.
- Lakoff, George i Mark Johnson, *Metaphors We Live By*, The University of Chicago Press, Chicago 1980 [wydanie polskie: *Metafory w naszym życiu*, przeł. Tomasz Krzeszowski, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2011].
- Piłaszewicz, Stanisław, *Historia literatur afrykańskich w językach rodzimych. Literatura hausa*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1983.
- Szpila, Grzegorz, *Przysłowie – semantyka tekstu jednozdaniowego*, „Język polski”, nr 79, z. 5, 1999, s. 371-378.
- Topczewska, Urszula, *Interpretacja jako metoda analizy dyskursu* [w:] *Wybrane zagadnienia lingwistyki tekstu, analizy dyskursu i komunikacji międzykulturowej – In memoriam Profesor Anny Duszak (1950-2015)*, red. U. Okulska, U. Topczewska, A. Jopek-Bosiacka, Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Warszawa 2018, s. 175-197.
- Witosz, Bożena, *Styl dyskursu ideologicznego z perspektywy lingwistycznej*, [w:] *Wybrane zagadnienia lingwistyki tekstu, analizy dyskursu i komunikacji międzykulturowej – In memoriam Profesor Anny Duszak (1950-2015)*, red. U. Okulska, U. Topczewska, A. Jopek-Bosiacka, Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Warszawa 2018, s. 93-110.
- Wójcicka, Marta, *O tytule tekstu z perspektywy semiotyki* [w:] *Wybrane zagadnienia lingwistyki tekstu, analizy dyskursu i komunikacji międzykulturowej – In memoriam Profesor Anny Duszak (1950-2015)*, red. U. Okulska, U. Topczewska, A. Jopek-Bosiacka, Warszawa 2018, s. 149-174.
- Yunusa Yusufu, *Hausa a dunkule na daya* [*Hausa w pigulce, tom pierwszy*], Kano 1977.
- Zajac, Patryk, *O przekazie uniwersalnym tekstów kultury na podstawie przysłów w języku hausa i polskim*, „Afryka”, nr 47, 2018, s. 11-27.
- Zajac, Patryk, *Słowa-klucze kultury w przysłowiaach hausa*, „Przegląd Orientalistyczny”, nr 1-2, 2018, s. 155-181.

Artykuły prasowe w języku hausa

- 2019: *Sai a yanzu ne ikon alkalanci zai dawo hannun talakan Nijeriya!*, „Leadership A Yau”, 12.02.2019, s. 3.
- Anwar, Sani, *'Yan Nijeriya ku yi watsi da Obasanjo, shi ba komai ba ne*, „Leadership A Yau”, 01.02.2019, s. 1-3.
- Ayijo, Amadu, *Dambarawar cire Onnoghen: Ruwa ba ya tsami banza*, „Leadership A Yau”, 01.02.2019, s. 28.

- Hunkuyi, Umar A., *APC da PDP ba su cancanci sake hawa mulki ba – Soyinka*, „Leadership A Yau”, 1.02.2019, s. 4.
- Ibrahim, Lawal S., *Obasanjo dan adawa da Nijeriya*, „Albishir”, nr 29, 25-31 01 2019, s. 16.
- Idris, Hamza, *Gobe Najeriya za ta yi ango*, „Aminiya”, 15-21.02.2019, s. 1-2.
- Rysunek satyryczny „Al-Mizan”*, nr 1380, s. 3.
- Umar, Aliyu, *‘Yan kinibibin siyasa kun yi sake, dan zaki ya girma*, „Albishir”, nr 29, 25-31.02.2019, s. 16.
- Umar, Sharafaddeen S., *Aski ya zo gaban goshi*, „Leadership A Yau”, 15.02.2019, s. 1, 2, 5.
- Yaba, Mohammed, *Zaben 2019: Ya kamata mu dage da addu’a – Sheikh Bala Lau*, „Ami niya”, 1-7.02.2019, s. 9.

Źródła internetowe

- Adams, Abiose A., *Situation Room: 16 were killed in election day violence*, <https://www.thecable.ng/situation-room-16-were-killed-in-election-day-violence> (27.04.2019).
- African Union Election Observation Mission (Aueom) To The Federal Republic Of Nigeria 23 February 2019 Presidential And National Assembly Elections*, <https://www.eisa.org.za/pdf/nig2019au.pdf> (26.04.2019).
- Amaize, Emma i Theresa Ugobu, *Ballot thieves snatch ballot box in Delta*, <https://www.vanguardngr.com/2019/02/breaking-ballot-thieves-snatch-ballot-box-in-delta/> (27.04.2019).
- Ecowas Commission Nigeria 2019 – General Elections. Preliminary Declaration*, <https://www.eisa.org.za/pdf/nig2019ecowas.pdf> (26.04.2019).
- <https://nigeriaelections.stearsng.com> (19.04.2019).
- <http://www.electionguide.org/elections/id/3101/> (19.04.2019).
- Ikuomola, Vincent, *INEC extends voting hours*, <https://thenationonlineng.net/breaking-inec-extends-voting-hour/> (27.04.2019).
- Independent National Electoral Commission, 2019 Presidential Election 23rd February 2019, Declaration Of Results*, <https://www.inecnigeria.org/wp-content/uploads/2019/03/2019-GE-PRESIDENTIAL-ELECTION-RESULTS.pdf> (19.04.2019).
- Interim Statement of the Commonwealth Observer Group Nigeria Presidential and National Assembly Elections 23 February 2019*, <https://www.eisa.org.za/pdf/nig2019commonwealth.pdf> (26.04.2019).
- Nigeria Country Profile*, <https://joshuaproject.net/countries/NI> (26.04.2019).
- Nigeria election 2019: Atiku Abubakar challenges Muhammadu Buhari*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-47242168> (26.04.2019).
- Nigeria election 2019: Counting under way*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-47348900> (27.04.2019).
- Nigeria election 2019: Poll halted in last-minute drama*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-47263122> (26.04.2019).
- Nigeria Presidential Elections Results 2019*, <https://www.bbc.co.uk/news/resources/idthf0b25208-4a1d-4068-a204-940cbe88d1d3> (26.04.2019).
- Ojo, Damisi, *APC leads in Ondo Assembly polls, party supporters alleged votes buying*, <https://thenationonlineng.net/apc-leads-in-ondo-assembly-polls-party-supporters-alleged-votes-buying/> (27.04.2019).

- Oladipo, Tomi, *What we've learnt from the Nigerian election*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-47385552> [dostęp: 26.04.2019].
- Oyekanmi, Rotimi, *Decision To Re-Schedule General Elections Painful But Necessary, Says INEC Chairman*, <https://inecnews.com/decision-to-re-schedule-general-elections-painful-but-necessary-says-inec-chairman/> (26.04.2019).
- Oyadongha, Samuel, *Armed thugs allegedly hijack ballot boxes*, <https://www.vanguardngr.com/2019/02/breaking-armed-thugs-allegedly-hijack-ballot-boxes/> (27.04.2019).
- Preliminary Statement of the Joint NDI/IRI International Observer Mission to Nigeria's February 23 Presidential and Legislative Elections*, <https://www.ndi.org/publications/preliminary-statement-joint-ndiiri-international-observer-mission-nigerias-february-23> (26.04.2019).
- Tade, Oludayo, *Buhari's 'ruthless' order on ballot box snatchers*, <https://punchng.com/buharis-ruthless-order-on-ballot-box-snatchers/> (1.05.2019).
- Voter turnout data for Nigeria*, <https://web.archive.org/web/20150505062611/http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?CountryCode=NG> (26.04.2019).
- Zane, Damian, *Nigeria election: Anger and frustration after poll delay*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-47242173> (26.04.2019).